
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2010 (год. XIX), ISSN 0861 7902

Елена АЛЕШЧЕНКО

КЪМ ВЪПРОСА ЗА СТРУКТУРАТА НА ФОЛКЛОРНИЯ КОНЦЕПТ „ЦАР“

В статъе разсматривается фольклорный концепт „Царь“, вербализованный в текстах русских народных сказок. Анализируются его понятийный, образный и оценочный уровни в сравнении с соответствующим общекультурным концептом. На основе сказок из сборника А. Н. Афанасьева выделяются основные составляющие фольклорного концепта „Царь“ и языковые средства его реализации. Обобщаются взгляды ученых на концепт, отбираются те из них, которые были положены в основу исследования.

Фолклорът е едно от средствата за разпространяване на традиционна културна информация чрез присъщата за него картина на света. Като неин компонент концептът се характеризира със сложен строеж. От една страна, той включва всичко, което се отнася към структурата на понятието, от друга – в структурата на концепта влиза онова, което го превръща във факт на културата – неговата изходна форма (етимологията); концентрираната до основни признаци на съдържанието история; асоциациите в настоящето; оценките, конотациите (Маслова 2005: 40). След анализ на множество определения за концепт З.Д. Попова и И. А. Стернин стигат до извода, че когнитивният концепт се формира в съзнанието на човека от: а) неговия непосредствен сетивен опит – възприемането на света със сетивните органи; б) предметната му дейност; в) мисловните операции с вече формираните в съзнанието му концепти; г) езиковото общуване (концептът може да бъде изказан и разяснен в езикова форма); д) чрез съзнателното познание на езиковите единици (Попова, Стернин 2001: 40).

Ю. С. Степанов отбелязва, че концептът има „слоест” строеж и че отделните слоеве са „натрупвания” от културния живот през различните епохи. Концептът се изгражда от исторически различни слоеве, които се отличават и по време на образуване, и по произход, и по семантика, и се характеризира с особена структура, която включва:

1. основен (актуален) признак;
2. допълнителен (пасивен, исторически) признак;
3. вътрешна (обикновено неосъзнавана) форма (Степанов 1997: 21).

В. А. Маслова изобразява структурата на концепта като кръг, „в чийто център е основното понятие, ядрото на концепта, а в периферията се разполага всичко, което е привнесено от културата, традициите, колективния и индивидуалния опит” (Маслова 2005: 42).

За да определим понятийния компонент на концепта „цар”, ще се обърнем към речниковите дефиниции за думата. В „Речник на руския език” („Словарь русского языка”) на С. И. Ожегов фигурират три значения на думата *царь*: 1. Единовластный государь, монарх, а также (в России с 1547 по 1721 г., в Болгарии в нек-рые периоды в старину и с 1908 г. по 1946 г.) титул монарха. 2. *перен.* Первый, лучший среди остальных, где-н. 3. В соединении с другим существительным характеризует его как нечто выдающееся среди других подобных (Ожегов 1984).

В „Речник на руския език” („Словарь русского языка”) под ред. на А. П. Евгениева (МАС) думата *царь* се тълкува като: 1. Титул монарха в некоторых странах, а также лицо, носившее этот титул. 2. *перен.* Тот, кто подчиняет окружающих своему влиянию или превосходит всех в каком-л. отношении (Слов. рус. яз. Т. 4, 1999). Трябва да отбележим, че тази интерпретация е по-неутрална и обобщена, в нея не е отразена нито една от конотативните семи, влизащи в семантичната структура на думата *царь*.

В „Тълковен речник на руския език” („Толковый словарь русского языка”) под ред. на Д.Н. Ушаков значението на думата *царь* на практика съвпада с това в „Речник на руския език” под ред. на А.П. Евгениева: 1. Название монархов в некоторых странах. 2. *перен.* О ком-н., господствующем в каком-н. отношении над кем-чем-н. или где-н., превосходящем всех (книжн.). 3. Употр. в сочетании с другими сущ. для обозначения принадлежности к чему-н. царскому, указания на превосходство и т.п. (Толк. слов. рус. яз. Т. 4, 2000).

В „Гълковен речник на живия великоруски език” („Толковый словарь живого великорусского языка”) В.И. Дал отделя твърде обширна речникова статия на думата *царь* с много пословици като илюстративен материал. Но всъщност всички второстепенни значения на анализирания лексема имат частен характер, за нашите цели интерес представлява прякото, първичното значение „Государь, монарх, верховный правитель земли, народа или государства” (Даль. Т. 4, 1998).

В „Етимологичен речник на руския език” („Этимологический словарь русского языка”) М. Фасмер отбелязва, че *царь* е титла, приета през 1547 г. от Иван Грозни, зафиксирано е и значението на староруската дума *царь* като „властитель, государь” (Фасмер. Т. 4, 1973).

Както се вижда, основно, ключово е неутралното значение „титул правителя”. Наред с това обаче в приказките са отразени особености на фолклорния концепт „цар”, който се различава от общокултурния предвид жанровата специфика на фолклорното произведение и своеобразното пречупване на народния светоглед в него. В този смисъл образният компонент на фолклорния концепт „цар” позволява да се обособят няколко негови елемента, отразяващи народните представи за царя, за начина му на живот, за присъщите му черти, за неговия дълг и др.

Царят е един от често срещаните приказни герои. Според В.Я. Пропп той е необходим, за да се създаде ситуация на „липса”. Именно от царя идва заповедта, задачата за главния герой, с изпълняването на която той „движи” сюжета на приказката.

Като първи такъв елемент ще означим *благосъстоянието, богатството* на царя. Приказката предава тези представи по различен начин. Преди всичко това се осъществява чрез пряко констатиране на факта. Така например в текстовете на руските приказки се използва една и съща формула, когато се описва подготовката за сватба в царското семейство:

Сейчас веселым пирком да за свадебку: у царя ни мед варить, ни вино курить – всего вдоволь! („Королевич и его дядька”, А. Н. Афанасьев, в обр. В. П. Аникина);

У царей ни пиво варить, ни вино курить – всего много; в тот же день ве-се-лым пирком да за свадебку. („Кошей Бессмертный”, А. Н. Афанасьев);

У царей ни за чем остановок не бывает: в тот же день честным пирком да и за свадебку. („Волшебное зеркальце”, А. Н. Афанасьев);

Известное дело: у царя не пиво варить, не вино курить – всего вдоволь! („Дочь пастуха”, А. Н. Афанасьев);

Ну, свадьбу сыграли; долго ли у царя? Ни пива варить, ни вина курить, все готово. („Бухтан Бухтанович”);

У царя живо готово: вмиг собраны молодцы, и шатры поделаны („Безногий и слепой богатыри”).

На второ място за състоятелността на царя може да се съди по обещаната на приказния герой награда при изпълняване на поставената задача. Често тази награда е женитба за царската дъщеря, половината царство (или и едното, и другото), а също и някакви други материални блага:

Царь и царица обрадовались, щедро наградили солдата, выдали за него замуж царевну и оставили жить при себе. („Береза и три сокола”, А. Н. Афанасьев);

– **Спасибо тебе, добрый молодец!** – сказал царь. – **За твою добродетель наградить тебя надо. Бери себе и золота, и серебра, и камней самоцветных, сколько твоей душе хочется.** („Волшебное кольцо”, А. Н. Афанасьев);

Король дал за дочкой богатое приданое, наградил зятя большим чином и задал пир на весь мир. („Волшебное кольцо”, А. Н. Афанасьев).

На трето място благосъстоянието на царя се посочва чрез описване на ситуация, в която царят е принуден да постъпи именно така, а не по друг начин поради заплахата от материално разорение или от военно поражение. Такива ситуации нагледно показват, че царят има какво да губи, затова понякога е принуден да жертва съдбата на своята собствена дъщеря:

– **Если станет змей побивать, – думает царь, – в ту ж минуту отдам ему дочь добром, чтоб только царства не тронул.** („Королевич и его дядька”);

– **Ну, – говорит, – не думал я, не гадал отдавать тебя замуж за мужичьего сына, да теперь миновать того нельзя.** („Волшебное кольцо”, А. Н. Афанасьев);

В это время случилась у царя беда: наступил на его царство семиглавый Идолице, просит себе царевну в замужество. Плохо пришлось царю; кликнул он клич по всему своему царству, сзывает князей и богатырей: кто из них победит Идолицу семиглавого, тому

обещае да даде половина царство и вдобавок дъщеря в замъжество. („Королевич и него дядька”, А. Н. Афанасьев, в обр. В. П. Аникина).

Освен това богатството на царя може просто да се декларира в текста на приказката, при което за нас особено важен е фактът, че интересуващата ни фраза е вложена в устата на самия цар, който се скрива под чужда маска:

Отвечае царь: „Нет, брат, не надобно; у нашего царя и без того денег много, а коли у него много есть – и у нас будут.” („Солдат и царь в лесу”, А. Н. Афанасьев).

Втора съществена част от образния компонент на концепта „цар” е представата за неговия **морален облик**. Ясно е, че тези представи се пречупват през призмата на народните представи за царя като за фигура, която заема абсолютния връх на социалната стълбица. Но така или иначе те се опират на известни и близки до народа реалии. Така например в приказките се подчертава, че на царя не му прилича да краде:

Взял, приподнял ему кафтан, а под полой как есть привязана утка – одно перо золотое, другое серебряное. Тут все прочие цари и царевичи, короли и королевичи громко засмеялись: „Ха-ха-ха! Вот каково! Уж цари воровать начали!” („По щучьему веленью”, А. Н. Афанасьев)

За нас е важно да отбележим, че според народните представи кражбата е напълно недопустима за царя, но пък може да се възприеме като нещо естествено за представителя на ниското съсловие – селянина.

Въпреки това на царя подобно на простосмъртния не са му чужди и чисто човешки (и често неблагоприятни) качества. Така например той може да бъде алчен, завистлив и сластолюбив. И при това да смята, че всичко му е позволено, щом притежава властта:

Королевич был всем хорош – и лицом и нравом, да отец-то его плох: все его корысть мучила, как бы лишний барыш взять да побольше оброку сорвать. („Королевич и него дядька”, А. Н. Афанасьев, в обр. В. П. Аникина);

И вздумал на ней сам отец-старик жениться; собрал думу, обвинил свою жену в совете со злыми духами и велел отрубить ей голову... („Три царства – медное, серебряное и золотое”, А. Н. Афанасьев);

Посылает своих генералов торговать того коня. „Ишь, – говорит молодец, – какой король у вас зоркий! Этак по вашему городу нельзя и с женой молодой погулять; коли на кобылу позарился, так жену и подавно отымет!” („Чудесная курица”)

Наред с това приказката се опитва да „подскаже” на царя определена поведенческа линия спрямо поданиците му:

– *Ваше величество!* – *говорит солдат королю.* – *Видел вашего покойного родителя – плохое ему на том свете житье. Кланяется он вам и просит служить по его душе панихиды, чтобы бог помиловал – освободил его от вечной муки; да велел заказать вам накрепко: пусть-де сынок не обижает ни черни, ни войска! Господь тяжело за то наказывает.* („Пойди туда – не знаю куда, принеси то – не знаю что”, А. Н. Афанасьев).

В приказките се признава не само богатството на царя, но и неговото *изключително положение* в обществото, което би могло да се приеме за още един елемент от понятийния компонент на концепта „цар”. Това положение се реализира преди всичко с формулата *царское слово – закон* (царската дума е закон):

Призывает он к себе бояр, генералов и полковников. „*Вот вам моя золотая казна! Берите,* – *говорит,* – *сколько надобно, только достаньте мне такую ж красавицу, какова жена у моего придворного стрелка*”. *Все бояра, генералы и полковники отвечали ему:* „*Ваше величество! Мы уже век доживаем, а другой подобной красавицы не видывали*”. – „*Как знаете, а мое слово – закон!*” („Пойди туда – не знаю куда, принеси то – не знаю что”);

„*Да такую службу, что трудно и выдумать, а не то что исполнить; вишь, приказал мне сходить в город Ничто, принести неведомо что!*” – „*Нечего делать, с царем не поспоришь; надо идти!*” („Пойди туда – не знаю куда, принеси то – не знаю что”);

Видит царь, что жених нашелся; хоть дурак, а делать нечего – царское слово закон! („Свинка золотая щетинка, утка золотые перышки, золоторогий олень и золотогривый конь”)

Както се вижда от последния пример, царската дума е закон и за самия цар и дори на него не му се позволява да отстъпва от нея и да я нарушава.

Такова пълно подчинение на царя обаче е напълно естествено, тъй като дори от речниковата дефиниция става ясно, че той е първата фигура в държавата. Но особеното отношение на поданиците към него се проявява и в друго – онова, което за обикновения човек е срамно или неприятно, не е така за царя:

Ночью-то мужику захотелось испить, и видит он: стоит в палатах вода, какою царь умывал свои ноги. „*Ну,* – *думает он,* – *ничего, напьюсь и этой; царские ноги не поганы!*” („Правда и Кривда”)

Както се вижда, в разгледания пример не става дума за низкопоклонничество, тук според нас по-скоро е отразено схващане за царя, според което той не е обикновен човек, а е много по-високо от останалите, на него не са му присъщи много човешки пороци.

Сред руските приказки се срещат и такива, в които фигурират царе, които са реални исторически личности. Такъв е случаят с Иван Грозни. Логично е да се предположи, че изборът именно на тази личност не е случаен – толкова голяма е нейната роля в укрепването и развитието на руската държава. В приказката, което е напълно естествено, царят се среща със случаен селянин и изказва голямото си одобрение за неговата житейска мъдрост, съобразителност, за точните и сполучливи отговори на зададените му въпроси:

– *Вздремал, великий государь! Не бойся того, кто песни поет, а бойся того, кто дремлет.*

– *Экой ты смелый, горшеня! Люблю эдаких* („Горшеня”, А. Н. Афанасьев).

Показателен е фактът, че в приказката царят разпитва селянина как живее:

– ... *А что, горшенюшка, давно ты этим ремеслом кормишься?*

– *Сызмолоду, да вот и середовой стал.*

– *Кормишь детей?*

– *Кормлю, ваше царское величество! И не пашу, и не кошу, и не жну, и морозом не бьет.*

– *Хорошо, горшеня, но все-таки на свете не без худа.*

– *Да, ваше царское величество! На свете есть три худа.*

– *А какие три худа, горшенюшка?*

– *Первое худо – худой шабер, а второе худо – худая жена, а третье худо – худой разум.*

– *А скажи мне, которое худо всех хуже?*

– *От худого шабра уйду, от худой жены тоже можно, как будет с детьми жить; а от худого разума не уйдешь – все с тобой.*

– *Так, верно, горшеня! Ты мозолов. Слушай! Ты для меня, а я для тебя. Прилетят гуси с Руси, перышки оциплеешь, а по правильному покинешь!*

– *Годится, так покину, как придет! А то и наголо.*

(„Горшеня”, А. Н. Афанасьев).

Както става ясно от примера, в тази приказка царят не отстъпва на героя селянин по остроумие, неговите думи са също толкова точни и афористични.

И така, приказката вижда реалния цар справедлив, хуманен, внимателен към нуждите на поданиците си; той бързо завързва разговор с тях и се интересува от техния живот. Затова пък приказният цар невинаги се характеризира с подобни качества – той може да бъде и високомерен, и несправедлив. Възможно е това да е свързано с нестихващата народна вяра в „добрия цар”, в това, че е мъдър, че е „баша” на своя народ и по-добре знае как трябва да постъпи.

Като следващ елемент от образния компонент на концепта „цар” можем да разгледаме неговите *функции като глава на държавата*. Най-често в приказката те са:

1. военната защита на държавата; 2. съдът; 3. вземането на важни държавни решения; 4. регулирането на взаимоотношенията в семейството, когато те засягат държавните интереси.

В случаите, когато е необходимо да се отбие вражеско нападение или нападение на някакво чудовище, царят обикновено се обръща към своите поданици, към героите и богатирите:

Царь состарился и помер, а корону принял Иван-царевич.

Какузнали про то соседние короли, сейчас собрали несчетные войска и пошли на него войною. („Иван-царевич и Белый Полянин”, А. Н. Афанасьев, в обр. В. П. Аникина);

В это время случилась у царя беда: наступил на его царство семиглавый Идолище, просит себе царевну в замужество. Плохо пришлось царю; кликнул он клич по всему своему царству, сзывает князей и богатырей: кто из них победит Идолища семиглавого, тому обещает дать половину царства и вдобавок дочь в замужество. („Королевич и его дядька”, А. Н. Афанасьев, в обр. В. П. Аникина);

Прошло несколько времени, вдруг объявил царю какой-то король жестокою войну. Долго-долго шел царь с воинством, много-много земель за собой оставил; вот уж и неприятель близко – дня через три надо и бой зачинать. („Скорый гонец”, А.Н. Афанасьев, в обр. В.П. Аникина).

Царят винаги е готов да направи много, за да се спаси от подобна напаст, защото тя е пагубна за царството му. Така съдбата на дъщеря му в подобна ситуация се превръща в жертва, която не само може, но и трябва да бъде принесена, за да бъде спасена държавата.

В приказките царят влиза в ролята на върховен съдия, при това не само в случаите, когато наистина трябва да разреши спора, но и в

случаите, когато трябва „да каже тежката си дума”, която ще стане решаваща:

Король присудил ее наказать. *А Мартынка и теперь живет, хлеб жует.* („Волшебное кольцо”, А. Н. Афанасьев);

Взгоревался король: что ему с сыном делать? Казнить нельзя. Присудили отпустить его на все четыре стороны, *на все ветры полуденные, на все вьюги зимние, на все вихри осенние; дали ему котомку и одного дядьку.* („Королевич и его дядька”, А. Н. Афанасьев, в обр. В. П. Аникина);

Тут царь узнал всю правду истинную, приказал генерала казнить, Марью-царевну выдал за Семена – малого юныша и сделал его своим наследником. („Скорый гонец”, А.Н. Афанасьев, в обр. В. П. Аникина);

Послушал птичьего крику и говорит королю:

– Ваше величество, сами видите, что летают здесь трое: ворон, жена его ворониха и сын их вороненок; ворон с воронихою спорят, кому принадлежит сын – отцу или матери, и просят рассудить их. Ваше величество! Скажите, кому принадлежит сын?

Король говорит:

– Отцу.

Только сказал король это слово, ворон с вороненком полетели вправо, а ворониха – влево. („Птичий язык”, А.Н. Афанасьев).

Както вече стана ясно от някои примери, в приказките често ситуацията на съд и наказване е свързана с близките на царя. Неговото отношение към децата и съпругата му също е своеобразно – от една страна той може да ги пожертва в името на държавата, от друга – не може да ги осъди както поданиците си на смърт най-малко поради това, че те са част от царското семейство, от трета – ако иска да се избави от някого от тях, е напълно възможно да поиска евентуално смъртно наказание за измислено провинение:

Видит король, что звери больше не попадают, осерчал и напустился на свою жену: зачем ключ давала, лешего выпускала? И созвал король бояр, генералов и думных людей, как они присудят: голову ли ей на плахе снять, али в ссылку сослать? („Королевич и его дядька”, А. Н. Афанасьев, в обр. В. П. Аникина);

Собралися, съехалися люди старшие – нет числа! Судят-рядят, придумывают-пригадывают, и придумали: царевне отрубить голову.

(„Во лбу солнце, на затылке месяц, по бокам звезды”, А.Н. Афанасьев, в обр. В. П. Аникина);

– *Многого хочешь, брат! Ну, да делать нечего: дочь мне всего дороже! За нее и бочонка не жаль. Бери.* („Царевна-змея”, А. Н. Афанасьев, в обр. В. П. Аникина);

Иван-царевич еще ничего не знал – был маленький, почерпнул воды и подал ему: старика с этого в тюрьме не стало, ушел. Царь приказал Ивана-царевича за это дело выгнать из царства. („Иван-царевич и Марфа-царевна”, А. Н. Афанасьев);

И вздумал на ней сам отец-старик жениться; собрал думу, обвинил свою жену в совете со злыми духами и велел отрубить ей голову... .. после казни спрашивает он царевну из золотого царства: „Идешь за меня замуж?” – „Тогда пойду за тебя, когда сошьешь мне башмаки без мерки.” („Три царства – медное, серебряное и золотое”, А. Н. Афанасьев).

Както се вижда, и в семейните отношения царят заема особено положение. Макар че членове на семейството му не са обикновени поданици, все пак е напълно възможно да се отнесе с тях много сурово – да ги изгони и дори да ги накаже със смърт, въпреки че е наложително в такава ситуация да се спазва известно приличие – те трябва да бъдат съдени от уважавани хора, като се има предвид, че членовете на царското семейство не трябва получават наказание, каквото се налага на простолюдието. Когато обаче в приказката е пресъздаден неравен брак, царят си позволява да унижава съпругата си, макар и да представя това като нейна „проверка”:

Начал ее царь допрашивать. „Признайся, – говорит, – с кем согрешила?” А царевна плачет и всячески клянется, что ни с кем не грешила: „И сама не ведаю, за что меня господь покарал!” Царь созвал со всего царства бояр и думных людей, показывает их мальчику: не признает ли он кого за отца? *Доложили про то государю, привели во дворец убогого; царь стал его допрашивать: „Признавайся по чистой по совести – твой это ребенок?” – „Нет, божий!”* Царь разгневался, обвенчал убогого на царевне, а после венца приказал посадить их вместе с ребенком в большую бочку, засмолить смолою и пустить в открытое море. („По щучьему веленью”, А. Н. Афанасьев);

Царь увидел, что жена его вместо сына родила щенка, собрал всех своих министров и хотел ее казнить; но министры посоветовали первую вину простить, и царь на то согласился... .. Царь

увидел, что жена его родила котенка, собрал министров и хотел ее казнить; но министры уговорили его простить и вторую вину... . . . Царь увидал, что царица вместо дочери родила кусок дерева, собрал своих министров и хотел ее казнить, но министры упросили его, чтобы не казнил ее, а заклал бы в каменный столб. („Поющее дерево и птица-говорунья”, А. Н. Афанасьев);

Царь сперва хотел просто без суда повесить купецкого сына: не порочь, дескать, дядьев! („Доброе слово”, А. Н. Афанасьев);

Немного погодя, день или два, приезжает царь к пастуху в дом: „Здравствуй, добрый человек!..” – „... Я хочу на твоей дочери жениться”. – „Твоя воля, государь!” – „... Только я беру тебя с тем уговором, чтоб ни одним словом мне не поперечила; а коли скажешь супротив хоть единое словечко – то мой меч, твоя голова с плеч!” („Дочь пастуха”, А. Н. Афанасьев)

За съжаление в рамките на една статия не е възможно да бъде описано пълно структурното многообразие на фолклорния концепт „цар”, но все пак могат да се направят някои изводи. Около понятиения компонент, в който е концентрирано основното значение на лексемата – „Единоличен глава государства, монарх”, се групират следните образни компоненти: богатството на царя, неговият морален облик, функциите му като глава на държавата. Във фолклорния текст те се пречуват през народните представи, според които царят е винаги богат, на него му е позволено онова, което не се позволява на „простосмъртните”, въпреки че може да притежава и някои непривлекателни човешки качества – да бъде алчен, коварен, несправедлив и др. Властта задължава царя преди всичко да пази целостта на държавата, но когато води война, може да прояви и хитрост, да пожертва съдбата на близките си и т. н. Към членовете на семейството си царят също винаги е справедлив – лесно вярва на клевети и дори се опитва да се избави от тях, ако те по някакъв начин пречат на плановете му. Освен това в описанията на обстановката, в която живее царят, наред с блясъка на невиджани дворци се срещат и типични черти от селския бит, просто царската „къща” е малко по-богата. Всичко това показва как са се отразили в езиковата картина на света представите на руския селянин за това, което всъщност му е било недостъпно. Възможно е фолклорните представи за царя да се доближават до митичните, тъй като хората, които са измисляли и са разказвали приказки, едва ли са могли да познават царския живот.

Превод: *Благовест Благоев*

ИЗТОЧНИЦИ

Народные русские сказки А.Н. Афанасьева, Л., 1983.

Народные русские сказки А.Н. Афанасьева в 3-х т., М., 1984.

Русские народные сказки (Сост., вступ. ст. и прим. В.П. Аникина), М., 1985.

РЕЧНИЦИ

Даль 1998: В. И. Даль. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 4, М., 1998.

Ожегов 1984: С. И. Ожегов. Словарь русского языка, М., 1984.

Словарь русского языка: В 4-х т. (Под ред. А. П. Евгеньевой, Т. 4.), М., 1999.

Толковый словарь русского языка в 4-х т. (Под ред. Д. Н. Ушакова), Т. 4, М., 2000.

Фасмер 1967: М. Фасмер. Этимологический словарь русского языка в 4-х т., Т. 4, М., 1967.

ЛИТЕРАТУРА

Маслова 2005: В. А. Маслова. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие, Минск, 2005.

Попова, Стернин 2001: З. Д. Попова, И.А. Стернин. Очерки по когнитивной лингвистике, Воронеж, 2001.

Степанов 1997: Ю. С. Степанов. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования, М., 1997.